

'שובט' — מיישר ומסדר חוטי השתי הפרושים בנול האריגה. תחילת סידור זה נעשה על ידי הכאה שבט על החוטים, [כדי שיפלו ויתפרדו זה מזה], ומכאן שמה של המלאכה: 'שובט'. (החוטים שלא נתיישרו עדיין, מסדרים אותם על ידי ה'כרכר' / 'כרכד') — מכשיר שקצהו חד [ומעוקל מעט], בו תופסים את החוטים שסטו ומביאים אותם למקומם. עפ"י 'מעשה אורג' עמ' 22. יש להעיר שבירושלמי (שקלים ספ"ד) נקרא השבט שמכה בו: 'שבטא דכרכדא', ונראה מזה שההכאה היתה נעשית על ידי אותו כרכר, וכדברי רש"י כאן. וכ"כ הערוך — 'שבט' א).

'מדקדק' — הוא סידור ותיקון חוטי הערב המשתלבים בשתי. בכל פעם שמעבירים את הבוכיאר (= מיתקן שבתוכו כרוך חוט הערב. מעבירים אותו בחוטי השתי הלך וחזור) בחוטי השתי, דוחקים ומיישרים את חוט הערב החדש, וגם מכים בו באי אלו מקומות, כדי ליצור 'קשתות' בחוט הערב, ובכך נשמרת קלישות מסוימת בחוט, כי אם חוט הערב מתוח מדי, לא ישתלב כהלכה באריג. תיקון זה היא מלאכת 'מדקדק'. (עפ"י רש"י ור"ח; מעשה אורג, עמ' 28).

זכר שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו — כלומר דבר שאינו ראוי להצניעו או דבר שהוא ראוי אלא שאין בו כשיעור. (עפ"י מגיד משנה שבת יח, כב; פני יהושע, ע"ש).

זאיך כיון דחלשא לא מצנע ליה — יש מי שפרש (דלא כרש"י ועוד), שהחתול האוכל מדם זה נחלש ונחלה, [וכדברי הרמב"ן (אחרי יח"ט) שדם הנדה יש בו ארס המזיק]. (עפ"י טל תורה לר"מ אריק. וע' בהרחבה ב'מגדים חדשים' כאן. ואפשר שבדוקא נקטו דם נדה, כי דם מכה אכן ראוי לשונא. וע"ע 'חדש האביב').

דף עו

'אמר רב יוסף: שפיר עבד דהדר, דהא לא חזי לגמל. אמר ליה אביי: אדרבה, כדמעיקרא מסתברא, דהא חזי לפרה' — סברת רב יוסף טעונה באור; ואפשר שטעמו הוא, אמנם בכל השיעורים שהם הלכה למשה מסיני, אין בהם חילוק בין אדם קטן או גדול, עשיר או עני, אבל באוכלי בהמה סבר רב יוסף ששיעור ההוצאה תלוי בכוננת המוציא, אם הוציא לפרה או לגמל, והואיל ולגמל אין בו שיעור המספיק לו, פטור. (פני יהושע. [וע"ע כיוצא בזה בפנ"י להלן שיצא לחלק בין שיעור כגרוגרת באוכלין שהוא מהלכה למשה מסיני, לעומת שיעורי משקים, שאינם מהלכה אלא הכתוב מסר לחכמים לקבוע השיעור]. לכאורה יש לפרש בלאו הכי, שסבר רב יוסף, כאשר מייחד דבר לשימוש מסוים הריהו מופקע מכל ייעוד אחר, ולכן כשמוציא תבן לגמל נחשב מעתה כאינו ראוי לפרה, וכיון שאין בו שיעור מספיק לגמל, גרע מתבן תסם. סברא זו יש ללמוד מתוך דברי התוס' להלן בד"ה המוציא).

'אין מצטרפים לחמור שבהן' — כגון עצה אינה מצטרפת עם תבן לחייב בכמלא פי פרה. ואף לפי הדעה הסוברת אכילה על ידי הדחק שמה אכילה, ואם הוציא עצה כמלא פי פרה לפרה — חייב, דוקא כשהוציא בפירוש על דעת כן, אבל בסתם, אין העצה מצטרפת עם התבן לפרה. (ראש יוסף)

(ע"ב) 'עתיקי מאי טעמא לא? אמר רבי אבהו: מפני שנראין כזובין בקערה' — ומשום כך מוציאים קליפתם מהם קודם אכילתם, ולכן אינם מצטרפים. (ריטב"א; 'חדושי הר"ן').

רבי יוחנן וריש לקיש עבדון הוויי בהדא פירקא תלת שנין ופלג; אפקון מ' חסר אחת תולדות על כל חדא. הן דאשכחון מסמך — סמכון, הן דלא אשכחון מסמך — עבדוניה משום מכה בפטיש' (ירושלמי כאן הלכה ב. פירוש (עפ"י קרבן העדה): פעולת תיקון שלא מצאו לה סמך באחת מאבות מלאכות, לפי שאינה מלאכה גמורה, הסמיכה על מלאכת 'מכה בפטיש', שהוא אב לחייב על כל גמר מלאכה).

נחיצות לימוד הלכות שבת

במעשה הם ארבעים אבות מלאכות חסר אחת, ולהן תולדות הרבה ותולדות תולדותיהן שהן מדרבנן, צריך שמירה וזהירות גדולה שלא יעבור על אחד מהן, ומחויב ללמוד כל דיני שבת בפוסקים ראשונים ואחרונים, ללמוד כדי לשמור ולעשות ולקיים, כי כמה ענינים שאין העולם נזהרין בהם ופושעים יכשלו כמו אמירה לגוי שבות, וכן כמה דיני מוקצה, ואזכיר אחת מהן — הנה ראיתי כמה וכמה אוחזין בידיהם תרנגולת שפורחת וכו' והכי הוה דינא אסור לטלטל בהמה חיה ועוף וכו'. ודיני מוקצה ארוכים מאריך מדה. ואין עסקינן בשופטני וברשיעי, כי אלה האנשים לוקחים בידם גם עצים ואבנים וזורקים אותם, אבל גם היראים את ה' והיודעים, לא שמים עיניהם על פרטי הענינים.

וכד מעיינת בדיני מוקצה תמצא דאפילו כלי שמלאכתו להיתר אינו מותר לטלטלו אלא לצורך מדה, ואף שמותר אף שהוא אין צריך לא לגופו ולא למקומו, מכל מקום צריך להיות לכל הפחות לצורך הכלי דהיינו מחמה לצל או שלא יגנב, אבל שלא לצורך כלל — אסור לטלטלו, וזאת כתבי הקודש ואוכלין, שמותר לטלטלן אפילו שלא לצורך כלל...!

(מתוך של"ה שבת, סוף צ"ר מצודה)

ובעוונותינו הרבים אין אנו נזהרים בכמה דינים מלאכות ותולדות, דיני מוקצה ואיסור דרבנן, ועל הרוב מחמת חסרון ידיעה... ומי שלא למד הלכות שבת על בוריה פעמיים ושלוש לא יוכל להמלט שלא יקרה לו חילול שבת מהתורה או מדרבנן...!

(מתוך יערות דבש לרבי יהונתן אייבשיץ, ח"ב ב)

ובשבת קודש בעלות המנחה יעסקו בהלכות שבת, כי הלכתא רבתא לשבתא, ובקל יכול האדם ליכשל בה ח"ו אפילו באיסור כרת וסקילה מחסרון ידיעה ושגגת תלמוד עולה זדון ח"ו, ואין צריך לומר באיסורי סופרים שרבו כמו רבו למעלה, ובפרט באיסורי מוקצה דשכיחי טובא וחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה, כמו שאמרו רז"ל שכל העובר על דברי חכמים אפילו באיסור קל של דבריהם, כמו האוכל קודם תפילת ערבית וכי האי גוונא — חייב מיתה כעובר על חמורות שבתורה.

וכל יחיד אל יפרוש עצמו מן הציבור אפילו ללמוד ענין אחר כי אם בדבר שהציבור עסקין

בו, ואין צריך לומר שלא יצא החוצה אם לא יהיו עשרה מבלעדו ועליו אני קורא הפסוק ועוזבי ה' יכלו כו' כמשארז"ל על כל דבר שבקדושה — כי אין קדושה כקדושת התורה, דאורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד. וכל הפורש מן הציבור כו'. ושומע לי ישכון בטח ובימיו ובימינו תושע יהודה וירושלים תשכון לבטח. אמן כן יהי רצון.
(מתוך אגרת הקודש לגרש"ז מלאדי כג)

פרק שמיני

דבש — כדי ליתן על הכתית' — היינו פצע שיש על גבו של הגמל, מחיכוך המשא. ועל שם כך נקראת חטוטרת הגמל 'דבשת' — שרגילים למשוה שם דבש. (פסקי הרי"ד)

דף עז

ציונים טעמים וסיכומים

'אמר אביי: שתי תשובות בדבר...' — כמה פירושים נאמרו בדעת אביי; — יש אומרים שלדעתו אין צריך רביעית יין לכוס של ברכה, אלא די ברובע רביעית יין חי, עם מזיגה מועטת, (או אף ללא מזיגה כלל, כדקתני בברייתא (בפסחים קח:)) 'אחד חי ואחד מווג'. ולענין שיעור חיוב הוצאה אינו חולק על רבא, ששיעורו רובע רביעית יין חי. (כן הוא הפירוש הראשון בתוס'. וגם מרש"י (בד"ה ועוד) משמע שלענין הוצאה אין אביי חולק על רבא. ואולם יין שאינו ראוי למזיגה, משמע מדברי רש"י (ד"ה בכזית) שצריך רביעית שלימה, והטעם נראה, לפי שחשיבותו פחותה מייין הראוי לימוג, הלכך דינו כשאר משקים. אך יש להסתפק ביין נחל שאינו ראוי לימוג, שמא שיעורו לאביי בפחות מרביעית, הואיל והוא חשוב משאר משקים, שראוי ליתנו לכוס של ברכה, שלא כיון קרוש. ועריטב"א).

ויש מפרשים שלאביי שיעור כוס של ברכה הוא רביעית יין חי. והוא גם שיעור חיוב הוצאה. [וכן היא דעת רב יוסף בסמוך]. (ר"י בתוס').

ויש אומרים שאביי אינו חולק על כך ששיעור כוס של ברכה הוא רביעית יין מווג, שהלכה רווחת היא בישראל, אלא סובר ששיעור מזיגה הוא ביחס של שליש ושני שליש, ולכן צריך יין חי בשיעור שליש של רביעית, הן לענין כוס של ברכה הן לענין חיוב הוצאה. [ומה שתמה אביי 'מים בכד ומצטרפין?!' תמיהתו לא היתה אלא כלפי מזיגה מרובה שאמר רבא, שאינה מידת כל אדם, אבל מזיגה מנימלית, שהיא הכרחית לשתיית היין, מודה אביי שהמים מצטרפים, כי כל העומד לימוג כמזוג דמי]. (כן צדד הרמב"ן בסוף. וכן נקט הריטב"א לעיקר. וקרוב לזה כתב רא"מ הורביץ, ששיעור חיוב הוצאה לאביי הוא בשליש של רביעית, ולענין כוס של ברכה לעולם צריך רביעית, אם מווג ואם חי). או אפשר ששיעור חיוב הוצאה לאביי הוא מעט פחות מרביעית, דהיינו מלוא לוגמיו או מעט יותר — שיעור שאדם עשוי ליתן בכוס של ברכה. (כן כתב הרמב"ן בפירושו הראשון. [וכן כתב השפת-אמת]. ומה שאמר אביי לרב יוסף ביין קרוש שכזית צריך רביעית — לדבריו דרב יוסף אמר, אבל הוא עצמו סובר אף בפחות מכן חייב, ולשיטתו כזית קרוש הוא פחות מרביעית בשאינו קרוש).

ח. תנא דמתניתין סובר שאין חייבים על תולדה במקום האב שלה, שהעושה שתיהן בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת. ודלא כרבי אליעזר שמחייב.

שתי תולדות מאב אחד — אינו חייב אלא אחת (עפ"י כריתות טז; רמב"ם שגגות ז, ה; רש"י לעיל סח. ולרבי אליעזר נראה שחייב שתיים. כן משמע ריש ב"ק. וכן משמע בדברי בעל המאור כאן).

ט. המיסך (חוטי השתי) והאורג — שתי אבות מלאכה הם. השובט (= מיישר ומסדר חוטי השתי) — בכלל מיסך הוא. והמדקדק (= מסדר חוטי הערב) בכלל אורג, ולכן לא נמנו אלו במשנה כאבות נפרדים. הלכך העושה את ארבעתן בהעלם אחד אינו חייב אלא שתי חטאות. רבי יהודה מוסיף את השובט והמדקדק כאבות, ולדבריו חייב ארבע.

דפים עה — עו

- קח. א. מהו הכלל הניתן בשיעור המנימלי של המוציא מרשות לרשות?
ב. מהו שיעור הוצאה לתבן; לעצה; לעמיר; לעשבים; לעלי שום ועלי בצלים?
ג. האם המינים דלהלן מצטרפים זה עם זה לשיעור חיוב?
ד. מהו שיעור הוצאה לסתם אכלי אדם?

א. כל דבר שהוא כשר להצניעו [להוציא עצי אשירה, האסורים בהנאה. (ואולם רבי יהודה (ז). מחייב אף בזה). ורב פפא אמר, דלא כמר עוקבא: להוציא דם הנדה, הגם שיש מצניעים אותו כדי ליתנו לחתול], וגם יש בו שיעור הראוי להצנעה, והוציאו בשבת מרשות לרשות — חייב חטאת. ואפילו אם זה שהוציאו אדם עשיר שאין דבר זה חשוב בעיניו להצניעו. ודלא כרבי שמעון שפוטר בזה, (ואינו מחייב אלא אם הצניעו קודם לכן, או בסתם בני אדם העשויים להצניע בכגון זה, אפילו לא הצניעוהו בפועל. עפ"י רש"י ותוס'). וכל שאינו כשר להצנעה ואין מצניעים כמוהו בשבת — אינו חייב אלא המצניעו. ודלא כרבי שמעון בן אלעזר שאמר: אם הוכשר לזה והצניעו ובא אחר והוציאו — נתחייב זה במחשבה של זה.

המוציא דם נדה שהוא טמא, אעפ"י שאין מצניעים אותו, יש לחייב לפי רבי יהודה, שהרי הוא מוציא טומאה מביתו. ומה שפטרו בגמרא היינו לרבי שמעון, או דם ירוק שהוא מראה טהור (תוס' הרא"ש ועוד. וע"ע ב'חדושי הר"ן' שדן לחייבו כשהוא צריך לו להראותו לחכם).

- ב. שיעור הוצאה בתבן — כמלא פי פרה. [עצה = קשין של מיני קטניות. רב יהודה] — כמלא פי גמל. עמיר (קשין של שבולים) — כמלא פי טלה. והוא כשיעור גרוגרת. עשבים — כמלא פי גדי (הוא פחות ממלא פי טלה). עלי שומים ובצלים, לחים — כגרוגרת (שהרי הן מאכל אדם, וכל אכלי אדם בכגרוגרת להוצאת שבת). יבשים — כמלא פי גדי.

המוציא לגמל תבן כמלא פי פרה — לדברי רב דימי, נחלקו בדבר רבי יוחנן וריש לקיש, ולבסוף הושוו לפטור. וכן הסכים רב יוסף לפטור, שהרי אין בו שיעור הראוי לגמל. ואולם אביי אמר שמסתבר לחייב, שהרי הוא שיעור חשוב לפרה, ואעפ"י שלא הוציא בשבילה. וכן רבין מסר שבאופן זה חייב הן לרבי יוחנן הן לריש לקיש.

הוציא עצה לפרה כמלא פי פרה — לדברי רבין, רבי יוחנן פוטר וריש לקיש מחייב, כי סובר אכילה על ידי הדחק שמה אכילה, והרי הפרה יכולה לאכלה ע"י הדחק. הרמב"ם פסק שחייב. ונראה שגרס 'רבי אשעיא' במקום 'ריש לקיש', ולכן פסק כמותו כנגד רבי יוחנן. (עפ"י מגיד משנה יח, ג. וכן פסק הרי"א"ז להלן פרק י).

ג. כל הדברים שאין שיעוריהם שוים, אינם מצטרפים זה עם זה, לחייב בשיעור הקטן, אבל מצטרפים לחייב בשיעור הגדול, כגון שהוציא תבן ועצה כמלא פי גמל — חייב. ואפילו לא יהא תבן ראוי לגמל, שמא אגב העצה הוא ראוי (תוס'). אבל אם אינם ראויים יחד — אין מצטרפים, ואעפ"י שלענין שימושם לדוגמא שיעורם שווה כמו שאמרו בגמרא (רא"מ הורביץ).

הדברים השווים בשיעוריהם, מצטרפים. (כגון עמיר ועלי שומין לחים ששיעורם כגרוגרת. תוס'. הנצי"ב כתב שלדעת רש"י שעלי שומין לחים אינם ראויים לגדי, אינם מצטרפים עם עמיר, שהרי אינם ראויים ביחד לכלום).

צירוף דברים שאין שיעוריהם שוים, בשאר הלכות — ע' בפירוט במעלה יז-ח.

ד. המוציא אֶכְלִין הראויים לאדם בכגרוגרת — חייב. ומצטרפים זה עם זה, מפני ששוו בשיעוריהם. הקליפות, הגרעינים, העוקצים, הסובים והמורסן — אינם משלימים לשיעור, שאינן אֶכְלִין [ואעפ"י שהסובים והמורסן מצטרפים לשיעור חלה — שכן עני אוכל פתו בעיסה בלוסה. (וכן לענין שאר איסורים נראה שהמורסן משלים לשיעור כזית באֶכְלִין שהוא מעורב בו. עפ"י מג"א נד. וע' שפ"א)]. רבי יהודה אומר: קליפי עדשים מצטרפים לשיעור חיוב, הואיל ומתבשלים עמהם. והוא הדין לקליפי פולים חדשים, אבל לא ישנים [אמר רבי אבהו: מפני שנראים כזבובים בקערה, הלכך מסירים אותם מקודם. מפרשים].

פרק שמיני; דפים עו — עז

קו. מהם השיעורים של ההלכות דלהלן?

- א. שיעור יין — לענין הוצאתו מרשות לרשות בשבת.
- ב. שיעור קֶלֶב — לאותו ענין.
- ג. שיעור שמן — לאותו ענין.
- ד. שיעור דבש — לאותו ענין.
- ה. שיעור כוס של ברכה; שיעור מזיגת הכוס.

א. שנינו: המוציא יין — כדי מזיגת הכוס. תנא: כדי מזיגת כוס יפה, כלומר כוס של ברכה. רב נחמן ורבא אמרו שהוא יין חי בשיעור רובע רביעית-הלוג [שבמזיגתו יעמוד על רביעית]. לפירוש ר"י בתוס', לרב יוסף ולאביי שיעור חיוב הוצאה הוא ברביעית יין חי. ולפירוש הראשון בתוס' (וכ"מ מרש"י), אביי אינו חולק על רב נחמן ורבא בשיעור רובע רביעית. ויש אומרים שלאביי שיעור הוצאה הוא קרוב לרביעית, ויש אומרים שליש רביעית (עפ"י רמב"ן ועוד).